

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЗА КВАЛІФІКАЦІЄЮ (ФОРТЕПІАНО)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

для студентів денної та заочної форми навчання
напряму підготовки 025 «Музичне мистецтво»
освітній ступінь «Магістр»

Мукачево
МДУ 2017

УДК 372.878.62

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № ____ від _____ 2017 р.*

*Розглянуто та схвалено
на засіданні кафедри педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва,
протокол № 1 від 29.09.2017 р.*

Укладач

Ленд'єл-Сяркевич А.А. – канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва Мукачівського державного університету

Рецензент

Гаснюк В.В. – канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва Мукачівського державного університету

М-54

Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано): методичні рекомендації до виконання самостійної роботи з дисципліни «Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано)» для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 025 «Музичне мистецтво» / Укладач А.А. Ленд'єл-Сяркевич. – Мукачево: МДУ, 2017. – 26 с. (1,2 др. арк.)

Пропоновані методичні рекомендації містять основні вимоги до самостійної роботи під час вивчення курсу «Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано)». Подані завдання до самостійної та індивідуальної роботи, завдання для контролю та самоконтролю досягнутих результатів навчання студентів ОС «Магістр» з курсу.

©Ленд'єл-Сяркевич А.А.
© МДУ, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Основні вимоги до засвоєння лекційного матеріалу з дисципліни	5
2. Зміст навчальної дисципліни «Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано)».....	6
3. Завдання для самостійної роботи студентів відповідно до тем змістових модулів.....	8
4. Індивідуальні завдання для виконання самостійної роботи студента...	17
5. Питання для самоконтролю студентів	17
6. Перелік питань, що виносяться на підсумковий контроль.....	18
7. Зміст, форми та критерії оцінювання самостійної роботи студентів	21
8. Завдання для контролю досягнутих результатів навчання	23
9. Інформаційні ресурси.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

Вступ

Навчальна дисципліна **«Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано)»** для студентів освітнього ступеня «Магістр» укладена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців галузі 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 025 «Музичне мистецтво».

Вивчення дисципліни передбачає виконання самостійних творчих та практичних завдань, методичних аналізів творів педагогічного репертуару для учнів початкової, середньої та старшої ланки ДШМ, самостійний пошук музичних прикладів відповідно до заданої теми, вивчення музичної термінології, написання анотацій до творів, рекомендованих для вивчення з учнями в ДШМ, написання рефератів і доповідей, прослуховування записів піаністів минулих століть та сучасності та є одним з основних засобів формування естетичного та виконавського смаку і культури студентів, як один з провідних компонентів єдиного педагогічного процесу.

Мета дисципліни – підготовка висококваліфікованих фахівців фортепіано в ДШМ та ДМШ в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ; пробудження в студентів інтересу та любові до педагогічної діяльності викладача фортепіано; оволодінням теоретичними та практичними знаннями.

Згідно мети, у процесі вивчення дисципліни передбачено вирішення наступних завдань:

- ознайомлення з комплексом різноманітних методичних прийомів та сучасних технологій навчання гри на інструменті, які є результативними та сприяють ефективній активізації творчої діяльності викладача та учня ДШМ;
- систематизація знань в галузі музичної психології, педагогіки та методики гри на інструменті (фортепіано);
- вивчення методичних поглядів видатних західноєвропейських, російських та українських педагогів-піаністів;
- оволодіння основним педагогічним репертуаром, який буде використаний в подальшій педагогічній роботі з учнями-інструменталістами відповідної вікової категорії;
- формування навичок навчання гри на інструменті (фортепіано);
- формування художньо-естетичного смаку та розуміння стилів фортепіанних творів, вироблення вміння самостійного аналізу музичних творів фортепіанного педагогічного репертуару, вміння діяти в нестандартних та нетипових ситуаціях під час уроку фортепіано в ДШМ, використовуючи фортепіанно-методичну літературу та набуті фахові знання, вміння застосувати професійно-педагогічну майстерність, педагогічну етику та інтуїцію;
- підготовка до практичної діяльності.

Компетентності, сформовані у процесі вивчення дисципліни обумовлюють:

- знаходження, розуміння і використання різних видів інформації у своїй діяльності;

- залучення до світових і національних духовних цінностей, втілених у творах фортепіанного мистецтва;
- накопичення досвіду спілкування з творами фортепіанного мистецтва в процесі творчо-педагогічної діяльності викладача фортепіано з учнями ДШМ;
- оволодіння ефективними методами аналізу фортепіанних творів та їх інтегративними зв'язками зі співзвучними видами мистецтв.

1. Основні вимоги до засвоєння лекційного матеріалу з дисципліни

Значне місце у підготовці майбутніх фахівців з музичного мистецтва належить лекціям. Лекція – чіткий, системний виклад окремої наукової проблеми або теми. Лекція – одна з найважливіших форм в організації навчальної діяльності студентів. Основний зміст лекції становлять центральні методологічні, теоретичні і практичні проблеми.

Лекція (лат. lectio – читання) – методологічна й організаційна основа для всіх навчальних занять, зокрема й самостійних (методологічна, тому що вводить студента в науку загалом, надає навчальному курсу концептуальності; організаційна – тому що решта форм навчальних занять так чи інакше «зав'язані» на лекцію, найчастіше логічно заплановані після неї, спираються на неї змістовно і тематично.[1] Її основна дидактична мета – формування орієнтувальної теоретичної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу. Як основна ланка дидактичного циклу навчання, виконує наукові, виховні світоглядні функції, вводить студента у творчу лабораторію лектора.

За своєю дидактичною сутністю лекція постає і як організаційна форма навчання – специфічний спосіб взаємодії викладача і студента, у межах якого реалізують різноманітний зміст і різні методи викладання, і як метод – викладання навчального матеріалу в систематичній та послідовній формі.

Основна мета лекції – дати систематизовані основи методичних знань з навчальної дисципліни, розкрити стан і перспективи прогресу в конкретній галузі наук, сконцентрувати увагу на найбільш складних питаннях. Під час лекції студенти знайомляться з основними категоріями й закономірностями, методологічними поняттями в ракурсі дисципліни.

Таким чином, формується зміст і характер подальшої роботи студента в цій галузі, розвивається його пізнавальний інтерес і вміння логічно мислити. Для аналізу результатів вивчення теми кожної лекції виставляється оцінка, яка отримана в ході: усного опитування, тестування, виконання практичних завдань, самооцінювання, взаємооцінювання тощо.

Основні вимоги до засвоєння лекційного матеріалу з дисципліни передбачають:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- розкриття змісту понять з окресленої проблематики;
- формулювання визначень ключових термінів;

- опрацювання навчальних відео та аудіоматеріалів з переліку запропонованих інформаційних ресурсів (див. Табл.1 на С. 24)

Серед завдань до самостійно роботи передбачено також написання реферату на запропоновані теми. Підготовка до написання реферату і виклад його основних положень є важливим аспектом самостійної навчальної діяльності студентів для закріплення і контролю знань та навичок, набутих майбутніми фахівцями у процесі їх теоретичної та практичної підготовки.

2.Зміст навчальної дисципліни

«Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано)»

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи курсу

Тема 1. Вступ до спецкурсу «Методика навчання гри на фортепіано»

Основні завдання, предмет та зміст курсу. Міжпредметні зв'язки з фаховими дисциплінами галузі «Музичне мистецтво». Вимоги щодо засвоєння основних понять та термінів. Музичні здібності та їх класифікація. Проблема діагностики музичних здібностей учнів ДШМ. Виявлення специфіки музичних та інструментальних здібностей. Специфіка здібностей піаніста та розвиток музичних здібностей в процесі навчання гри на фортепіано.

Тема 2. Історія розвитку клавішно-струнних інструментів

Історичне значення будови клавішно-струнних механізмів – клавір, клавикорд, клавесин та їх вплив на появу інструмента фортепіано. Застосування клавіатури на клавішно-струнних інструментах та її значення. Історія виникнення фортепіано. Винахідники та розбудовники фортепіанних механізмів. Перші фортепіанні школи та їх представники (М.Клементі, Р.Брейтхаупт, Ф.А.Штейнхаузен, Й.Гофман, Ф.Бузоні, К.А.Мартінсен).

Тема 3. Початкове навчання гри на фортепіано

Історичний екскурс до вивчення проблематики навчання гри на фортепіано. Порівняльний аналіз збірок та окремих хрестоматій (С.Ляховицької, А.Ніколаєва, А.Артоболевської, Н.Копчевського та ін.). Психолого-фізіологічні особливості навчання молодших школярів у ДШМ (періоди початкового навчання). Сучасні методики початкового навчання гри на фортепіано.

Тема 4. Робота над музичним твором

Етапи роботи над музичним твором, мета та завдання. Проблема підбору репертуару, розбір нотного тексту (з учнями різних вікових категорій), робота над засобами музичної виразності. Особливості прийомів роботи над кантиленними та віртуозними творами. Підготовка до художнього виконання, усвідомлення особливостей інтерпретації, проблема сценічного хвилювання.

Тема 5. Засоби музичної виразності. Виконавський темпоритм. Динаміка, артикуляція, педалізація та аплікатура в творах різних стилів

Мелодія як головний засіб музичної виразності, види мелодичної лінії. Тембр звуку та призвуки. Основні способи звуковидобуття (туше). Проблеми звуковидобуття в творах, рекомендованих для вивчення з учнями ДШМ.

Проблеми виконавського темпоритму, шляхи його розвитку. Особливості виконавської архітектоніки та шляхи розвитку архітектонічного відчуття. Поліритміка та темпоритміка. Робота над динамікою у творах різних стилів. Класифікація темпів, агогіка. Визначення та робота над артикуляцією (на основі праць І.Браудо). Роль педалізації у фортепіанному мистецтві. Основні принципи та стилістичні особливості педалізації на різних етапах навчання школяра ДШМ.

Змістовий модуль 2. Методико-практичний курс

Тема 6. Особливості технічного розвитку молодшого школяра ДШМ. Гами, арпеджіо, етюд. Читка нот з листа

Поняття «техніка» у широкому на «вузькому» значенні. Класифікація видів фортепіанної техніки. Еволюція методів роботи над технікою. Вправи в техніці та техніка вправ. Робота над розвитком техніки. Сучасні концепції розвитку та вдосконалення фортепіанної техніки. Робота над вправами. Вправи як психофізіологічний процес. Художній та конструктивний етюд. Етюди К.Черні, М.Клементі, А.Крамера, А.Мошковського, Ф.Шопена, Ф.Ліста. Основні прийоми роботи над етюдами. Читання нот з аркуша (теоретичний та практичний аспект). Основні прийоми які полегшують процес читки з аркуша.

Тема 7. Методи роботи над поліфонічним твором

План розбору, визначення типу поліфонії. Основні та допоміжні етапи роботи над поліфонією. Усвідомлення та аналіз поліфонічної тканини, елементів поліфонії. Виконавські завдання та поліфонічні труднощі.

Тема 8. Робота над творами малої форми та великої форми

Поняття про п'єси кантиленного та віртуозного характеру. Основні принципи роботи над п'єсами з різними технічними труднощами та різним способом туше. Піаністичні проблеми та їх подолання в п'єсах кантиленного та віртуозного характеру. Соната як жанр сонатно-симфонічного циклу. Особливості роботи над сонатним allegro на уроці фортепіано.

Тема 9. Втілення художнього образу фортепіанного твору. Форми організації навчання піаніста в ДШМ. Самостійна робота учня. Концертний виступ

Задум композитора та завдання виконавцю музичного твору. Осмислення та усвідомлення емоційного змісту та драматургії фортепіанної композиції. Формування музичного мислення піаніста та усвідомлення ідеї інтерпретації. Проблема виконавської інтерпретації. Порівняльний аналіз інтерпретацій як метод навчання виконавському мистецтву. Основні етапи передконцертного виступу. Фактори, які впливають на свідомість та волю виконавця перед концертом. Особливості передконцертного хвилювання та витримки артистичної волі.

Типи уроків фортепіано в ДШМ. Постановка дидактичної та творчої мети. Основні етапи організації та проведення уроку, їх логіка та послідовність. Проведення технічних заліків, академконцертів та екзаменів. Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроці фортепіано, технічному заліку, академконцерті та екзамені. Індивідуальний підхід до кожного учня у застосуванні прийомів та способів роботи. Здатність в учня концентрації уваги на аналізі та керуванні своїх дій. Режим та розпорядок роботи, гігієна праці.

3.Завдання для самостійної роботи студентів відповідно до тем змістових модулів

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи курсу

Лекція 1.

Тема 1. Вступ до спецкурсу «Методика навчання за кваліфікацією (фортепіано)»

План

- 1.Основні завдання, предмет та зміст курсу.
 - 2.Міжпредметні зв'язки з фаховими дисциплінами галузі «Музичне мистецтво».
 3. Музичні здібності та їх класифікація.
 4. Проблема діагностики музичних здібностей учнів ДШМ.
- Ключові терміни і поняття: музикальність (сфера образної музичної яви), музичний слух, почуття музичного ритму, музична пам'ять, виконавські

піаністичні здібності, розвиток творчих задатків, звуковисотний слух, абсолютний слух, відносний (релятивний) слух, формування почуття метроритму, ритм і музичні стилі, музична пам'ять.

Завдання для самостійної роботи:

1. О. Гнесіна «Підготовчі вправи до різних видів фортепіанної техніки» - підібрати вправи для відпрацювання поліритмії;
2. Й. Брамс «51 вправа для фортепіано» – робота над синкопованим ритмом.
3. І. Штепанова-Курцова «Фортепіанна техніка» – ілюстрування вправ 1-10.

Опрацювати такі поняття: автентичний, аподжатура, арпсихорд, артикуляція, *Vebug*, вірджинал, зв'язаний і розв'язаний клавикорд, клавесин, клавіцимбали, клавикорд, клавір, клавіатура, клавіша.

Підготувати реферат на тему:

1. Історія виховання слухових здібностей піаністів
2. Перші фортепіанні школи та їх представники.
3. Методи розвитку поліфонічного слуху.

Література

1. Алексеев А. Методика обучения игры на фортепиано / А.Алексеев – М., 1971.
2. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс / Б.Асафьев. – Л., 1973.
3. Теплов Б. Психология музыкальных способностей / Б.Теплов. – М.-Л., 1947.
4. Ткач Е. Деякі проблеми теорії музично-педагогічної діагностики / Е.Ткач // збірник статей «Питання фортепіанної педагогіки та виконавства» [під редакцією А.Корженевського]. – Київ, 1981.

Лекція 2

Тема 2. Історія розвитку клавішно-струнних інструментів

План

1. Історичне значення будови клавішно-струнних механізмів – клавір, клавикорд, клавесин та їх вплив на появу інструмента фортепіано.
 2. Застосування клавіатури на клавішно-струнних інструментах та її значення.
 3. Історія виникнення фортепіано. Винахідники та розбудовники фортепіанних механізмів.
 4. Перші фортепіанні школи та їх представники (М.Клементі, Р.Брейтхаупт, Ф.А.Штейнхаузен, Й.Гофман, Ф.Бузоні, К.А.Мартінсен).
- Ключові терміни і поняття: зв'язаний і розв'язаний клавикорд, клавесин, клавіцимбали, клавикорд, клавір, клавіатура, клавіша, лютня, мануал, монохорд,

орган, органіструм, педаль, портатив, регаль, регістр, спінет, стрій, тангент, температура, температура рівномірна, терасні відтінки, товкачик, фут, чембало.

Завдання для самостійної роботи.

Підготувати доповідь на тему:

1. Виховання слухових здібностей піаністів.
2. Розвиток відчуття виконавського ритму.
3. Від ритму до звуку.

Опрацювати такі поняття: академія, генерал-бас, димінуція, естампі, жанр, канцона, кольорування, континуо, мелізм, мензуральна нотація, notesinegales, орнаментация, партитура, преамбула, прелюдія, ричеркар, табулатура, токато, універсальність музиканта, фактура.

Підготувати реферат на тему:

1. Основні принципи роботи над п'єсами з різними технічними труднощами та різним туше.
2. Основні форми організації навчання гри на фортепіано.
3. Виконайте музично-теоретичний, виконавський аналіз твору Ж.- Ф. Рамо «Кокетка».

Література

1. Алексеев А. Из истории фортепианной педагогики: Хрестоматия / А.Алексеев. – К.: Муз. Украина, 1983.
2. Булучевский Ю. Старинная музыка: словарь-справочник / Ю.Булучевский, В.Фомин– Л.: Музыка, 1974.
3. Друскин М. Клавирная музыка / М.Друскин. – Л.: Гос.муз.издат., 1960.

Лекція 3.

Тема 3. Початкове навчання гри на фортепіано

План

1. Історичний екскурс та сучасні погляди на навчання гри на інструменті. Трактати Дж.Дірути, Ф.Куперена, Ф.Рамо, Ф.- Е.Баха, К.Черні, М.Клементі, Й.Гуммелята ін.
2. Причини перегляду принципів початкового навчання у анатомо-фізіологів. Психотехнічна школа.
3. Принципи початкового навчання в працях К.Мартінсена. Праці Б.Асаф'єва, Л. Яворського, Л.Баренбойма, Г.Нейгауза та ін. Сучасні методики початкового навчання гри на фортепіано. Порівняльний аналіз збірників, окремих хрестоматій (С.Ляховицької, А.Ніколаєва, А.Артоболовської, Н.Копчевського та ін.).

4. Психолого-фізіологічні особливості навчання молодших школярів у ДШМ (періоди початкового навчання). Мотивація молодшого учня під час навчання гри на інструменті.

Ключові терміни і поняття: слуховий компонент, «від слуху до руху», об'єктивний музичний слух, звуковисотний слух, мелодичний (інтонаційний) слух, гармонічний слух, поліфонічний слух, тембральний слух, динамічний слух, ритм, рубато, поліритмія, синкопа, пауза.

Завдання для самостійної роботи.

Підготувати доповідь на тему:

1. Перші уроки фортепіанного ансамблю.
2. Ритм і музичні стилі.
3. Г. Фільд. Альбом фортепіанних п'єс.

Опрацювати такі поняття: музична пам'ять, музикальність, техніка, доклав'ятурний етап, клавіатурний етап, нотний етап.

Література

1. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры / Г. Нейгауз. – М., 1982.
2. Николаев А. Очерки по истории фортепианной педагогики и теории пианизма / А. Николаев. – М., 1980.
3. Савицький Р. Основні засади фортепіанної педагогіки / Р. Савицький. – Львів, 1995.
4. Савшинский С. Пианист и его работа / С. Савшинский. – Л., 1961.

Лекція 4.

Тема 4. Робота над музичним твором

План

1. Етапи роботи над музичним твором, мета та завдання. Проблема підбору репертуару, розбір нотного тексту (з учнями різних вікових категорій), робота над засобами музичної виразності.

2. Особливості прийомів роботи над кантиленними та віртуозними творами.

3. Підготовка до художнього виконання, усвідомлення особливостей інтерпретації, проблема сценічного хвилювання.

Ключові терміни і поняття: музичний та піаністичний розвиток на основі художнього репертуару, образний зміст, технічні можливості, фортепіанні мініатюри, фактура, естетичне виховання підростаючого покоління.

Завдання для самостійної роботи.

1. Ілюстрація та аналіз збірки: «Дитячий альбом» П.І. Чайковського.
2. Ілюстрація та аналіз збірки поліфонічних творів Анни-Магдалени Бах.
3. Урок фортепіано в 3-ому класі ДШМ.

Підготувати реферат на тему:

1. Основні форми організації навчання гри на фортепіано.
2. Організація самостійної роботи учня.
3. Вивчення гам у класі фортепіано.

Література

- 1.Верхолаз Р. Вопросы методики чтения нот с листа / Р.Верхолаз. – М., 1960.
2. Гат И. Техника фортепианной игры / И.Гат. – Москва – Будапешт, 1959.
3. Голубовская Н. Искусство педализации / Н.Голубовская. – Л., 1985.
4. Гофман И. Основные принципы игры на фортепиано / И.Гофман. – М., 1978.
5. Гофман И. Фортепианная игра / И.Гофман. – М., 1961.

Лекція 5.

Тема 5. Засоби музичної виразності. Виконавський темпоритм. Динаміка, артикуляція, педалізація та аплікатура в творах різних стилів

План

1. Мелодія як головний засіб музичної виразності, види мелодичної лінії.
2. Тембр звуку та призвуки.
3. Основні способи звуковидобуття (туше).
4. Проблеми виконавського темпоритму, шляхи його розвитку.
5. Робота над динамікою у творах різних стилів.

Ключові терміни і поняття: виразна гра, інструктивні етюди, гра legato, non legato, художні завдання, «запізнююча» педаль, «пряма» педаль, технічні фактури.

Завдання для самостійної роботи.

Опрацювати такі поняття :

1. Р.Шуман «Альбом для юнацтва» – художньо-педагогічна характеристика збірки.
2. «Дитячий куток» К. Дебюссі. Стилiстичні паралелі та питання виконавства.
3. Г. Нейгауз «Про мистецтво фортепіанної гри». Опрацювати розділ «Художній образ фортепіанного твору»

Підготувати реферат на тему:

1. Особливості роботи над сонатним allegro на уроці фортепіано.
2. Недоліки виконавської волі в учнів під час розучування та роботи над творами великої форми.
3. Методичні засади збірки І. Штепанової-Курцової «Фортепіанна техніка».

Література

1. Вопросы фортепианной педагогики. – Вып.1. – М.: «Музыка», 1963. – 195с.

2. Вопросы фортепианной педагогики. – Вып.2. – М.: «Музыка», 1967. – 237с.
3. Вопросы фортепианной педагогики. – Вып.3. – М.: «Музыка», 1971. – 331с.
4. Вопросы фортепианной педагогики. – Вып.4. – М.: «Музыка», 1976. – 271 с.
5. Воробкевич Т. Методика викладання гри на фортепіано: підручник / Т.Воробкевич. – Л.: Логос, 2001. – 244 с.

Змістовий модуль 2. Методико-практичний курс

Лекція 6

Тема 6. Особливості технічного розвитку молодшого школяра ДШМ. Гами, арпеджіо, етюди. Читка нот з листа

План

1. Поняття «техніка» у фортепіанному мистецтві.
2. Класифікація видів фортепіанної техніки.
3. Еволюція методів роботи над технікою.
4. Вправи як психофізіологічний процес молодшого школяра.
5. Художній та конструктивний етюд. Читання нот з аркуша (теоретичний та практичний аспект).

Ключові терміни і поняття: ясність і вирівняність технічних пасажів; точність і впевненість виконання; відповідна якість звуку; добра сценічна витримку виконавця, анатоμο-фізіологічна школа, психотехнічна школа, «Педаль – душа фортепіано» Артур Рубінштейн.

Завдання для самостійної роботи.

Дайте розгорнуту відповідь на тему:

1. Охарактеризуйте анатоμο-фізіологічну та психотехнічну школи. Порівняльна характеристика.
2. Лондонська школа гри на фортепіано. М. Клементі «Метода для фортепіано» основні методичні засади.
3. М. Клементі «Щабель до Парнасу»: педагогічна цінність фортепіанних етюдів.

Підготувати реферат:

1. А. Рубінштейн – педагог та піаніст.
2. Класичний, романтичний, експресіоністський тип виконання фортепіанної музики – представники та послідовники.
3. Педагогічна цінність методичної праці К.Черні «Повна теоретично-практична фортепіанна школа»

Література

1. Баренбойм Л. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л. Баренбойм. – Л.: Музыка, 1974. – 287 с.
2. Вопросы музыкального исполнительства и педагогики: сб. ст. / ред. – сост. А. Малинковская; Гос. муз.-пед. ин-т им. Гнесиных. – М.: Музыка, 1976. – Вып. 24. – 287 с.
3. Гинзбург Л. О работе над музыкальным произведением / Л. Гинзбург. – [4-е изд., доп.]. – М.: Музыка, 1981. – 143 с.

Лекція 7

Тема 7. Методи роботи над поліфонічним твором

План

1. План розбору, визначення типу поліфонії.
2. Основні та допоміжні етапи роботи над поліфонією.
3. Виконавські завдання та поліфонічні труднощі.

Ключові терміни і поняття: прелюдія, гомофонно-гармонічний вид поліфонії, імітаційний вид поліфонії, підголосковий вид поліфонії, мелізматика, форшлаг, групетто, секвенційне повторення.

Завдання для самостійної роботи:

Дайте розгорнуту відповідь на тему:

1. Інвенції та симфонії Й.С. Баха – характеристика. Форма, вид поліфонічного викладу, піаністичні труднощі.
2. Сюїти. Партити Й.С. Баха – характеристика. Форма, вид поліфонічного викладу, піаністичні труднощі.
3. «Добре темперований клавір» («ДТК»). Форма, вид поліфонічного викладу, піаністичні труднощі. (прелюдія і фуга на вибір).

Опрацювати такі поняття: циклічна форма, «soggetto», контрапунктуючі голоси, редакції, основні види мелізмів (форшлагів, групетто, нахшлагів)

Підготувати реферат:

1. Специфіка формування вмінь та навиків гри на фортепіано.
2. Фортепіанний звук та прийоми звуковидобування.
3. Теоретико-виконавський аналіз музичного твору для фортепіано малої форми (на вибір).

Література

1. Браудо И. Артикуляция (О произношении мелодии) / И. Браудо. – Л., 1973.
2. Браудо И. Об органной и клавирной музыке / И. Браудо. – Л., 1976.
3. Друскін Я. Про риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха / Я. Друскін. – Київ, 1972.

4. Калинина Н. Клавирная музыка Баха в фортепианном классе / Н.Калинина.– Л., 1988.

Лекція 8

Тема 8. Робота над творами малої форми та великої форми

План

1. Поняття про п'єси кантиленного та віртуозного характеру.
2. Основні принципи роботи над п'єсами з різними технічними труднощами та різним способом туше.
3. Соната як жанр сонатно-симфонічного циклу. Особливості роботи над сонатним *allegro* на уроці фортепіано.

Ключові терміни і поняття: варіаційний цикл, класична соната, виконання фактури класичної сонати, метрична ясність, відчуття сильної долі, відчуття агогічної зміни та володіння нюансом, «довге дихання» та «довге мислення».

Завдання для самостійної роботи:

1. Методико-виконавський аналіз етюдів (різні види техніки) (на вибір).
2. Скласти орієнтовний репертуарний перелік творів з фортепіано для учнів ДШМ, враховуючи вікові та індивідуальні психологічні особливості учнів.
3. Методико-виконавський аналіз творів малої форми (віртуозного та кантиленного характеру).

Дайте розгорнуту відповідь на тему:

1. Навик читки з аркушу, його структура та принципи розвитку.
2. Розвиток внутрішнього слуху, творчої ініціативи та фантазії на індивідуальних заняттях у фортепіанному класі.
3. Розвиток слухо-ритмічних та моторних навиків під час художньо-технічного зростання учня.

Підготувати реферат:

1. Д. Скарлатті в репертуарі ДМШ.
2. Навики читки з аркуша, її структура та принципи розвитку.
3. Аналіз збірки К. Черні «Етюди» оп. 299.

Література

1. Бадура-Скода Е.и П. Интерпретация Моцарта /Е. и П. Бадура-Скода. – М., 1972.
2. Корто А. О фортепианном искусстве / А. Корто. – М., 1965.
3. Кремлев Ю. Фортепианные сонаты Бетховена. – М., 1987.

4. Штепанова- Курцова І. Фортепіанна техніка. Методика і практика / І. Штепанова-Курцова І. // Навчальний посібник. — К., «Музична Україна», 1982.

Лекція 9

Тема 9. Втілення художнього образу фортепіанного твору. Форми організації навчання піаніста в ДШМ. Самостійна робота учня. Концертний виступ

План

- 1.Задум композитора та завдання виконавцю музичного твору.
- 2.Формування музичного мислення піаніста та усвідомлення ідеї інтерпретації.
3. Основні етапи передконцертного виступу.
4. Типи уроків фортепіано в ДШМ.
- 5.Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроці фортепіано, технічному заліку, академконцерті та екзамені.

Ключові терміни і поняття: звукова перспектива музичної тканини, функції мелодії і супроводу, елементи фортепіанної фактури, метод наведення, самостійність та ініціатива, яскраве образне виконання.

Завдання для самостійної роботи:

- 1.Фактори, які впливають на свідомість та волю виконавця перед концертом.
2. Особливості передконцертного хвилювання та витримки артистичної волі.
3. Типи уроків фортепіано в ДШМ. Постановка дидактичної та творчої мети.

Дайте розгорнуту відповідь на тему:

1. Основні етапи організації та проведення уроку, їх логіка та послідовність.
- 2.Проведення технічних заліків, академконцертів та екзаменів.

Підготувати реферат:

- 1.Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроці фортепіано, технічному заліку, академконцерті та екзамені.
2. Індивідуальний підхід до учня у застосуванні прийомів та способів роботи.

Література

- 1.Благой Д. Роль естрадних виступлень в обучении музыкантов-исполнителей / Д.Благой // Сборник «Методические записки по вопросам музыкального образования».— Вып.2.— М., 1979.
- 2.Коган Г. Работа пианиста / Г.Коган. — М., 1969.

- 3.Кременштейн Б. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано / Б.Кременштейн.— М., 1966.
- 4.Маккинон Л. Игра наизусть / Л.Маккинон.— Л., 1967.
- 5.Мартинсен К. Индивидуальная фортепианная техника / К.Мартинсен. – М., 1961
- 6.Савшинский С. Пианист и его работа / С.Савшинский. – Л., 1961.
- 7.Савшинский С. Режим и гигиена работы пианиста / С.Савшинский. – Л., 1963.
- 8.Стоянов А. Искусство пианиста / А. Стоянов.— М., 1958.

4. Індивідуальні завдання для виконання самостійної роботи студентів

- I. Скласти орієнтовний план-схему уроку з гри на фортепіано в ДШМ.
- II. Розкрити сутність психологічного та фізіологічного факторів відбору педагогічного репертуару учням ДШМ.
- III. Продіагностувати музичні здібності учня різних вікових категорій ДШМ.
- IV.Художньо-аргументовано та переконливо виконати дві різнохарактерні та різножанрові п'єси з педагогічного репертуару ДШМ (на вибір), обґрунтувати методи роботи над виконавськими труднощами.
- V. Написати реферат з навчальної дисципліни на вибір:
 1. Історія виникнення фортепіано.
 2. Перші фортепіанні школи та їх представники.
 3. Основні принципи роботи над п'єсами з різними технічними труднощами та різним туше.
 4. Основні форми організації навчання гри на фортепіано.
 5. Організація самостійної роботи учня.
 6. Сучасні підходи до навчання гри на фортепіано.
 7. Проблеми розбору творів учнями різного рівня складності.
 8. Особливості виконання художніх та технічних етюдів.
 9. Педагогічна значущість збірника «Нотного зошита А. М. Бах» у вихованні поліфонічного мислення піаністів – початківців.
 - 10.Особливості роботи над сонатним allegro на уроці фортепіано.
 - 11.Недоліки виконавської волі в учнів під час розучування та роботи над творами великої форми.

5. Питання для самоконтролю студентів

1. Початкове навчання гри на інструменті в минулому та сьогодні.
2. Збірники для початківців.
3. Робота над музичним твором.
4. Виконавський темпоритм.
5. Динаміка в творах різних стилів.

6. Артикуляція, педалізація та фразування у творах малої форми.
7. Робота над поліфонією.
8. Робота над розвитком техніки.
9. Комплекс гам для технічного розвитку учня.
10. Методи імпровізації.
11. Види вправ та методи вправляння.
12. Робота над інструктивним етюдами (мілка техніка, позиційна тощо).
13. Читка з листа.
14. Підготовка, організація та проведення уроку.
15. Виконавська інтерпретація.
16. Робота над розвитком самостійності учня під час вивчення та засвоєння музичного твору.
17. Особливості роботи з обдарованими дітьми.
18. Сучасні підходи у музиці в роботі над професійними захворюваннями піаністів.
19. Піаністичний апарат: впевненість і свобода.
20. План роботи над фортепіанним твором.
21. Розвиток самостійності музичного мислення учнів молодших і середніх класів спеціального фортепіано».
22. Робота над поліфонічними творами із нотного зашита А. М. Бах.
23. Робота над поліфонічними творами сучасних композиторів.
24. Виховання поліфонічного мислення.
25. Робота над поліфонічними творами у старших класах.
26. Кантілена в мелодії та врівноважений супровід.
27. Робота над варіаційним циклом.
28. Робота пошуком відповідного звуковидобуття.
29. Аналіз елементів фортепіанної фактури, визначення способів роботи над різними видами фортепіанної техніки.
30. Психологічні передумови вдалого концертного виступу.
31. Робота над творами різних стилів: специфіка виконання.
32. Методи тренування артистичної волі учня.

6. Перелік питань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Розкрийте значення становлення та розвитку клавішно-струнного інструментарію в країнах західної Європи (XIII-XVIII століття).
2. Наведіть приклади музики для клавіру композиторів XV-початку XVI століття.
3. Назвіть фактурні особливості перших зразків клавірної музики.
4. Назвіть відомих клавесиністів Західної Європи XVI ст.
5. Охарактеризуйте стильові особливості клавесинної творчості Франсуа Куперена.
6. Назвіть нотні видання і редакції творів Ф.Куперена.

7. Дайте характеристику циклічній музичній формі – сюїта.
8. Охарактеризуйте клавірний стиль музики Д. Скарлатті. Особливості виконання сонат Д. Скарлатті.
9. Редакції та видання сонат Д. Скарлатті.
10. Опишіть розвиток клавірної музики другої половини XVIIIст.
11. Сильові особливості поліфонічних творів Й. С. Баха.
12. Характерні риси педагогіки періоду клавірного мистецтва.
13. Старовинні трактати XVI-XVIII ст. Клавесин і клавикорд.
14. Розкрити загальні положення комплексного методу виховання і навчання музиканта.
15. Розкрити поняття «музикальність» та «емоційність». Пояснити значення емоційної пам'яті у виконавській діяльності піаніста.
16. Творчі задатки. Назвати вправи, які розвивають творчу активність та фантазію.
17. Історія інтерпретації клавірних творів Баха. Видання і редакції.
18. Складіть виконавський план твору малої форми за вибором.
19. Опишіть способи розвитку навички читки з листа.
20. Основні відмінності психотехнічної школи від попередніх шкіл та її представники. Педагогічні погляди Й. Гофмана.
21. Основні особливості виконання фортепіанних сонат віденських класиків.
22. Опишіть способи звуковидобуття у фортепіанній техніці.
23. Поняття стилю в фортепіанній музиці В.А. Моцарта.
24. Зробіть опис-характеристику Моцартівського інструменту.
25. Інструментально-виконавська діяльність Л.В. Бетховена.
26. Проблема співучості в клавірній грі поліфонічних творів Й.С. Баха.
27. Сильові особливості виконання фортепіанних творів Л.В. Бетховена.
28. Використання педалі у фортепіанних творах віденських класиків.
29. Робота над технічним розвитком учня: поетапність вивчення конструктивного етюду.
30. Перші фортепіанні школи, їх особливості та представники.
31. Етапи роботи над технічним втіленням твору малої форми.
32. Основні відмінності психотехнічної школи від попередніх шкіл та її представники.
33. Педагогічні погляди Й. Гофмана.
34. Компоненти музичного слуху та їх розвиток.
35. Система засобів музичної виразності під час виконання фортепіанного твору.
36. Особливості музичної пам'яті, та її компоненти.
37. Доцільний період навчання гри на музичному інструменті.
38. Творчі задатки.
39. Охарактеризуйте вправи, які розвивають творчу активність та фантазію.

40. Розкрити поняття «музикальність» та «емоційність».
41. Поясніть значення емоційної пам'яті у виконавській діяльності піаніста.
42. Розкрити загальні положення комплексного методу виховання і навчання музиканта.
43. Педагогічні задачі збірки Л. Баренбойма «Шлях до музикування».
44. Позиційний принцип аплікатури та її засвоєння.
45. Педалізація у творах різних стилів.
46. Підготовка та проведення уроку фортепіано з учнем-початківцем (зміст та завдання уроку).
47. Етапи роботи у процесі вивчення мажорно-мінорних гам.
48. Теоретично-виконавський аналіз твору за вибором з «Нотного зошита Анни Магдалени Бах».
49. Методи та способи роботи над поліфонічними творами.
50. Методико-виконавський аналіз сонат Д. Скарлатті (за вибором).
51. Етапи початкового періоду навчання гри на фортепіано.
52. Розкрити поняття «музикальність» та «емоційність». Пояснити значення емоційної пам'яті у виконавській діяльності піаніста.
53. Музично-теоретичний та виконавський аналіз поліфонічного твору (за вибором).
54. Назвіть основні методи засвоєння аплікатури гам.
55. Яку роль відіграє психологія під час вирішення технічних задач?
56. Розробіть фрагмент уроку фортепіано з учнем III класу над п'єсою малої форми (за вибором).
57. Особливості виконання клавірних творів Й. С. Баха.
58. Музичний слух та його види.
59. Сутність поняття «техніка». Елементи фортепіанної техніки.
60. Формування виконавських навиків. Передконцертне та сценічне хвилювання.
61. Значення технічних та поліфонічних вправ у формуванні виконавських навиків. Техніка засвоєння арпеджіо та акордів.
62. Фортепіанна творчість В. А. Моцарта.
63. Видання та редакції фортепіанних творів В. А. Моцарта.
64. Орнаментация у фортепіанних сонатах В. А. Моцарта.
65. Клавірна творчість українських композиторів Максима Березовського та Дмитра Бортнянського.
66. Сильові особливості клавірних творів композиторів-класиків.
67. Читання нот з листа – формування здатності учня до самостійного якісного розбору музичного твору.
68. Етапи роботи над твором малої форми.
69. Підготовка музичного твору малої форми до концертного виконання.
70. Робота над творами сонатного allegro у фортепіанному класі.
71. Артикуляційні особливості творів Л. В. Бетховена.

72. Принципи розвитку фортепіанної техніки.
73. Робота над варіаційним циклом та формою рондо у фортепіанному класі.
74. Назвіть основні вектори роботи з початківцями у праці А. Артобалевської «Перші кроки навчання на фортепіано».
75. Правила та винятки розшифрування мелізму у творах Й. С. Баха.
76. Фактурні формули віденських класиків.
77. Психологічні передумови вдалого концертного виступу.
78. Опишіть, під час вивчення яких творів, доречно висловлювання «відчувати агогічні зміни та володіти часом».
79. Назвіть етапи роботи над технічним втіленням фортепіанного твору.
80. Значення терміну «soggetto» у поліфонії Й. С. Баха.
81. Поняття «навик», піаністичні навички.
82. Аналіз збірників технічних вправ. Значення самостійної роботи над відпрацювання техніки.
83. Формування виконавських навиків, витримки, волі.
84. Особливості, принципи та закономірності підготовки вчителя до заняття гри на фортепіано.

7. Зміст, форми та критерії оцінювання самостійної роботи студентів

Зміст самостійної роботи студентів визначається робочою навчальною програмою даної дисципліни, завданнями та рекомендаціями викладача.

Самостійна робота студентів включає:

- 1) підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо);
- 2) виконання завдань з дисципліни протягом семестру;
- 3) роботу над окремими темами дисципліни, які згідно з робочою навчальною програмою дисциплін винесені на самостійне опрацювання студентів;
- 4) підготовку до всіх видів контрольних завдань та випробувань;

Для організації СРС необхідні такі умови: готовність студентів до самостійної роботи, мотив для надбання знань; наявність і доступність необхідної навчально-методичної літератури та довідкового матеріалу; наявність відповідної матеріально-технічної бази; система регулярного контролю якості виконаної самостійної роботи; консультаційна допомога викладача.[4]

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичної літератури, передбаченої для вивчення дисципліни.

До навчально-методичного забезпечення відносяться:

- 1) навчальні робоча початкова програма дисципліни, підручники та навчальні посібники, навчальні матеріали як в друкованому, так і в електронному вигляді;

- 2) методичні рекомендації та посібники з організації СРС;
- 3) завдання для самостійної роботи студентів;
- 4) інструкції та методичні вказівки до виконання лабораторних робіт, семестрових завдань тощо;
- 5) тематика рефератів та доповідей;
- 6) зразки оформлення індивідуальних завдань, передбачених робочою навчальною програмою дисципліни;
- 7) питання до підсумкового та модульного контролів.[5]

Методичне забезпечення самостійної роботи студентів повинне передбачити й засоби самоконтролю (тести, пакети ККР тощо).

Основною *формою контролю та оцінювання* самостійної роботи студентів є проведення контрольних заходів – рубіжний контроль (поточний) та підсумковий. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію студента.

Контроль СРС здійснюється в залежності від виду самостійної роботи і передбачає такі *форми*:

- 1) тестування;
- 2) контрольні роботи;
- 3) контрольні питання після кожної лекції;
- 4) співбесіда;
- 5) перевірка виконання індивідуальних завдань під час практичної діяльності;
- 6) колоквіуми;
- 7) завдання, що передбачають нестандартні рішення;
- 8) інші форми.[2]

Оцінки (бали), одержані студентами за виконання різних видів самостійної роботи, проставляються в журналі викладача і входять до складу модульної бальної оцінки, тобто кількості балів, яку отримав студент в результаті контролю його знань, умінь та навичок при виконанні усіх видів навчальних робіт, віднесених до відповідного модуля.

До основних *критеріїв* оцінювання самостійної роботи студентів відносимо:

- 1) рівень засвоєння студентом навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- 2) вміння використовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань;
- 3) обґрунтованість та логічність викладення самостійно вивченого матеріалу;
- 4) повноту розкриття теми семінарського заняття, з огляду на опрацьований додатковий матеріал (літературу);
- 5) оформлення матеріалів згідно з висунутими вимогами.[3]

Оцінку «відмінно» отримує студент, який глибоко володіє лекційним матеріалом та темами, винесеними на самостійну роботу, вміє вірно та швидко приймати рішення при розв'язанні практичних завдань, знайомий з додатковою літературою.

Оцінку «добре» отримує студент, який глибоко володіє лекційним матеріалом та темами, винесеними на самостійну роботу, в основному знайомий додатковою літературою з дисципліни, вміє пов'язати теоретичні знання з практикою.

Оцінку «задовільно» отримує студент, який оволодів матеріалом в межах дисципліни, проте допускає незначні помилки у процесі його викладу та при вирішенні практичних ситуацій, недостатньо володіє знаннями з додаткової літератури яка рекомендована навчально-методичними матеріалами.

Оцінку «незадовільно» отримує студент, який не виконує поставлених завдань навчального матеріалу.

8. Завдання для контролю досягнутих результатів навчання

1.Формування і вдосконалення викладацької майстерності педагога-піаніста.

2.Комплекс музичних здібностей та їх розвиток.

3.Діагностика музичних здібностей молодших школярів ДШМ.

4.Індивідуальний урок гри на музичному інструменті – провідна форма музичного навчання та виховання школяра в ДШМ.

5.Самостійна робота учня ДШМ.

6.Режим, розпорядок часу роботи над музичними творами, гігієна праці.

7.Музикальність та її провідні компоненти.

8.Музичний слух та його види.

9.Музична пам'ять та методи її розвитку.

10.Органно-клавірні школи XVI-XVIIст. в Західній Європі.

11.Становлення та розвиток клавірно-струнного інструментарію в країнах Західної Європи (XIII-XVIII століття).

12.Становлення та розвиток клавірної музики на Україні.

13.Стильові особливості клавесинної творчості Ф.Куперена та Ж.Ф.Рамо.

14.Фортепіанні школи та їх представники (М.Клементі, Р.Брейтхаупт, Ф.А.Штейнхаузен, Й.Гофман, Ф.Бузоні, К.А.Мартінсен).

15.Аналіз збірників та окремих хрестоматій (Л.Баренбойма, С.Ляховицької, А.Ніколаєва, А.Артоболовської, Н.Копчевського, Л.Жульєвої та ін.).

16. Розвиток клавірної музики в другій половиніXVIIIст.

17.Методи засвоєння аплікатури гам та арпеджіо.

18.Педагогічна цінність поліфонічних збірок «Нотний зошит Анни Магдалени Бах», «Маленькі прелюдії і фуги», «Інвенції».

19.Методи розвитку навички читання нот з листа.

- 20.Музичний ритм та способи його розвитку.
- 21.Роль мотивації молодшого школяра під час навчання гри на інструменті.
- 22.Способи звуковидобуття у фортепіанній техніці.
- 23.Поняття «аплікатура», «аплікатурні принципи».
- 24.Поняття «техніка» у фортепіанному виконавстві та технології її розвитку.
- 25.Формування та розвиток навички педалізації. Види педалізації.
- 26.Основні етапи початкового навчання.
- 27.Методи роботи над поліфонічним твором.
- 28.Методи роботи над етюдом.
- 29.Вправи як психофізіологічний процес.
- 30.Етюди К.Черні, М.Клементі, А.Крамера, А.Мошковського, Г.Беренса, А.Гедіке (коротка характеристика).
- 31.Методико-виконавський аналіз етюд (на вибір).
- 32.Методико-виконавський аналіз твору з «Нотного зошита Анни Магдалени Бах»(за вибором).
- 33.Методико-виконавський аналіз інтенції Й.С.Баха (за вибором).
- 34.Методико-виконавський аналіз твору малої форми (за вибором).
- 35.Методико-виконавський аналіз сонатного алегро (за вибором).

9. Інформаційні ресурси

Інформаційний ресурс	Режим доступу
Нотна бібліотека Слави Янко [Електронний ресурс]	http://yanko.lib.ru/fortlibrary/music/index.html#_Тoc40851713
Аудио – и нотний архів Аркадія Чубріка (Музична класика) [Електронний ресурс]	http://classic.chubrik.ru/
Міжнародний музичний культурологічний журнал «Гармония» [Електронний ресурс]	http://harmony.musigi-dunya.az/harmony/rus/reader.asp?txtid=119&s=1
Русская академическая музыка: [Електронний ресурс]	http://www.piano.ru/orsk_rus.html
Сайт, присвячений музиці середньовічної Європи (англомовний) [Електронний ресурс]	http://medieval.gothart.cz/en/cd.php
Сайт Music History (англомовний) [Електронний ресурс]	http://library.thinkquest.org/15413/history/music-history.htm?tqskip=1
Повне зібрання творів Й.С.Баха в mp3	http://zipsites.ru/music/bach/bach_mp3_list.php

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. / Н.П Волкова// – К.: Академвидав, 2007. — 616 с. (Альма-матер).
2. Максимюк С.П. Педагогіка : Навчальний посібник. / С.П. Максимюк // – К.: Кондор, 2005.– 667 с.
3. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко.— Х.: Веста: Видавництво «Ранок» , 2006. – 256 с.
4. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: Монографія / Л.М.Масол// – К.: Промінь, 2006.-432с.
5. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник /О. М Олексюк//– К.: КНУКіМ, 2006.–188 с.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: (теорія і методика викладання мист. дисциплін) : [монографія] / Г.М. Падалка// – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.

Навчально-методичне видання

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЗА КВАЛІФІКАЦІЄЮ (ФОРТЕПІАНО)

Методичні рекомендації
Укладач *А.А. Ленд'єл – Сяркевич*

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26